

Охопив щонайширші простори
(топонімічний сегмент прозової
імагографії Івана Франка)

Микола Легкий

У праці «Ювілей Івана Левицького (Нечуя)» І. Франко назвав ювіляра великим артистом зору, колосальним всеобіймаючим оком України [2, т. 35, с. 374]. Творчість І. Нечуя-Левицького критик дослідив під фокалізаційним кутом зору, акцентуючи на вмінні письменника розгледіти й влучно вивести характерні риси того чи того типу й разом з цим охопити широкі геохудожні простори, піднісшись над реальним простором: його око, на думку критика, «обхапує не маси, не загальні контури, а одиниці, зате обхапує їх із незрівняною бистротою і точністю, вміє підхопити відразу їх характерні риси і передати їх нам із тою випуклістю і свіжістю красок, у якій бачить їх само <...>. Зір, зорові враження звичайно переважають, і артист інколи тільки стане та любується на ті постаті, сфотографовані його очима в усіх їх рухах та об-станові» [2, т. 35, с. 374–375]. Справді, наратор-деміург Нечуя-Левицького споглядає і рідні й знайомі йому Стеблів, Семигори, Вербівку, Сегединці, Вільшаницю, й Київ, і Одесу, й Кишинів, і Афон тощо.

Таким самим колосальним всеохоплюючим оком, фізичним і духовим, оглядав широчезні простори Європи, Азії й навіть Африки Іван Франко, по-різному конструюючи у художніх творах образи того чи того закутка людської цивілізації. Тим-то творчість письменника, зокрема його проза, диспонує цілою системою образів-топонімів. Адже події в епічному творі, хай там що, відбуваються в певному просторі, навіть найбільш аморфному, прив'язуються до певного топосу: реального, співвідносного

з позахудожнім, з більшою чи меншою конкретизацією; або ж до вигаданого, уявного, символічного, фантастичного, сновізійного, який, своєю чергою, також так чи інак кореспондує з реальним. У межах тексту елементи топографічної системи можуть вступати в найрізноманітніші зв'язки, взаємодіючи між собою то як рівноправні, то як нерівнозначні (коли один художній топос абсорбується іншим, потужнішим). Той чи той топонім надає конкретному творові відповідного колориту, налаштовує читача на певний код сприймання, виконує у тексті цілу низку авторських завдань: сюжетно-композиційних, наративних, характеротворчих тощо, тобто є вагомою складовою структури твору. Топос, своєю чергою, розпадається на цілу низку дрібніших локусів. Скажімо, Дрогобич, Борислав чи Львів у певному контексті увиразнюються, набувають неповторних фізіономій завдяки назвам вулиць, площ, кав'ярень, інтер'єрним та екстер'єрним описам тощо.

Імагологічний структуральний підхід до дослідження художньої топоніміки Франкової прози дасть змогу вичленувати у ній цілий топонімічний сегмент, простежити частотність тих чи тих топонімів, їх взаємозв'язки, дослідити шляхи перетворення реального топосу в художній, розпад художньої топологеми на цілу низку конкретних локусів. Проза письменника дає для таких студій багатий матеріал, а поза тим у франкознавстві проблема художньої імагографії, вважаймо, не порушувалася (**виняток становлять** хіба що окремі студії З. Гузара [Див.: 1]).

Ґрунтовна обізнаність із життям, настанова на спостереження, аналіз і верифікацію фактів із суспільного та індивідуального життя особистості, що йшли від виробленого в молоді роки позитивістичного підходу до студіювання довколишньої дійсності, – усім цим пояснюється генеза Франкової художньої топоніміки. «Про свої новели скажу тільки одно, – писав він у листі до М. Драгоманова від 26 квітня 1890 р., – що майже всі вони показують дійсних людей, котрих я колись знав, дійсні факти, на котрих я дивився або про котрі чув від свідків, малюють крайобрази тих закутків нашого краю, котрі я, як то кажуть, перемеряв власними ногами. В такому розумінні всі вони частки моєї автобіографії» [2, т. 49, с. 251–252]. У цьому ж листі конкретизував: «Скінчивши сьомий клас, я перший раз пустився під час вакацій в дальшу

вандрівку, перший раз не поїхав додому пасти худобу та помагати при збірці сіна і збіжжя. Я поїхав залізницею до Стрия, а відси рушив скільським трактом до Синевідська та на Побук, Бубнице, Тисів, Церковну, Мізунь, Велдіж, зайшов до Лолина. Ся маленька вандрівка дала мені пізнати трохи більше світу і людей, ніж я знав досі. Вернувши з Лолина до Дрогобича, я пустився в противний бік у гори на Опаку, Смільну, Тур'є, до Волосянки, де вуйко моєї пок[ійної] матері був попом» [2, т. 49, с. 244]. Звернімо увагу, як детально описує письменник маршрути своїх мандрівок. Таких прикладів можна навести чимало, й усі вони видають уважність Франка до реальної топоніміки. У багатьох творах, де важливу роль у структурі відіграють переміщення персонажів, письменник з такою ж точністю фіксуватиме й маршрути своїх героїв. Не випадково більшість творів І. Франка побудована на засобі *автопсії*, на власному здобутому досвіді. Він якраз став засобом перетворення життєвого психобіографічного Франкового простору в художній. Автопсія – не тільки те, що автор бачив на власні очі; її розуміємо тут і як конкретизацію художніх топосів задля достовірності зображуваного.

У просторі художньої прози І. Франка виокремлюємо цілу низку автопсійних топонімів, пов'язаних із постаттю оповідача, котра, своєю чергою, співвідноситься з образом самого Франка. У структурі твору вони здебільшого центральні. Назвемо їх.

1. Рідне село *Нагуєвичі* фігурує в повісті «Гутак», оповіданнях «Злісний Сидір», «У кузні», «Під оборогом», «Малий Мирон», «Микитичів дуб», «Мій злочин», новелі «Неначе сон». Підгірські Нагуєвичі вступають в антитетичні стосунки з низинними Колодубами, селом коло Дністра, батьківщиною Опанаса Моримухи («Батьківщина»).

2. *Дрогобич*. У місті Франкової юності відбуваються основні події оповідань «Злісний Сидір», «Schönschreiben», «На дні», «Пирого з черницями», «Отець-гуморист», «У столярні», «Гірчичне зерно», «Батьківщина», «Гава», повісті «Воа constrictor», романі «Борислав сміється». В інших творах образ цього міста відіграє допоміжну роль, уточнюючи передісторію героя, беручи участь у формуванні побічної лінії сюжету тощо («Домашній промисл», «Лель і Полець», «Не спитавши броду»). Характерно, що іноді разом

із Дрогобичем у сюжет твору втягуються інші, прилеглі топоніми, сателіти великого міста: *Млиники, Тустановичі*.

3. *Борислав* несе вкрай вагоме художнє навантаження – у прозі письменника із ним пов'язана одна з наскрізних тем (дослідники слушно виокремлюють у ній цілий бориславський цикл). Прикметно, що Борислав із його нафтовими розробками ввійшов у свідомість Франка мало не з раннього дитинства. В мемуарному творі «У кузні» він зізнавався: «Я слухав тих оповідань (відвідувачів кузні. – М. Л.), як фантастичних казок про далекі, зачаровані краї. Борислав з його страховищами, дикими жартами та дикими скоками фортуни, з його дивним промыслом, дивним способом праці та дивним народом заповнював мою фантазію» [2, т. 21, с. 164]. І молодий автор вже наприкінці 70-х рр. узявся розробляти бориславську тему, почавши з циклу образків «Борислав», які «мали повний *succes de scandal* (скандальний успіх. – М. Л.) серед галицької публіки» [2, т. 49, с. 254]. В оповіданнях «Ріпник», «На роботі», «Слимак», «Яць Зелепуга», «Полуйка», «Вівчар», повісті «Навернений грішник», повісті «*Voа constrictor*», романі «Борислав сміється» це місто є художнім епіцентром подій.

Відзначаючись високою сюжетогенністю, образ Борислава абсорбує інші топоси, втягує їх у свою орбіту: *Губичі, Тустановичі, Баня Котівська, Урове, Підбуж, Гаї, Добрівляни, Стрий, Мединичі, Самбір, Турку, Стару Сіль, Дзвіняччя, Доброгостів, Корчин*. Це й закономірно, адже у «Вступному слові» до циклу автор ставить перед собою мету «представити вірно життя підгорян Самбірського і Стрийського околу» [2, т. 14, с. 275]. Однак він вибігає далеко поза межі вказаного ареалу. Так, Герман Гольдкремер, ставши великим постачальником нафти, часто буває у *Львові, Відні, Броцлаві, Берліні* («*Voа constrictor*»).

У романі «Борислав сміється» центральний топос твору вступає в антитетичні зв'язки із Західною Європою [Див. : 2, т. 15, с. 347]; про такі ж стосунки між топосами в образку «Вівчар» свідчить уже його назва: робітник, який працює на сто-метровій глибині, – екс-вівчар, що «недавно прибув із гір до Борислава на роботу» [2, т. 21, с. 64], але й далі живе своїм вівчарським минулим, апелює до нього навіть у мороці нафтової штольні [2, т. 21, с. 65]. Опозиція «ріпник – вівчар» містить

одразу два протиставлення: «Борислав – гірські полонини» і «теперішнє – майбутнє». Вона, до того ж, видає зміну автора у поглядах на бориславські промисли як на закономірне й необхідне явище в галицькому житті, явище, яке несе з собою й чимало переваг.

Густо заселений персонажами, Борислав нерідко стає місцем їхньої смерті. Фрузя («Ріпник»), Іван (друга редакція «Ріпника»), Михайло і Сень Півтораки («Навернений грішник»), Іван Півторак («Воа constrictor»), «Яць Зелепуга» з однойменного твору – ось неповний перелік молодих людей, життя яких трагічно, іноді через підступи адміністрації, завершується в нафтових закопах. В оповіданні ж «На роботі» письменник подає ірреальний варіант Борислава – царство Задухи-смерті, володіння якої молодий ріпник Гринь споглядає спершу уві сні, а незабаром у маренні, викликаному сильним запахом нафти.

Борислав, отже, у прозі письменника підноситься до значення символу, який означає: 1) нове явище в суспільно-економічному житті усієї Галичини, з котрим неминуче пов'язується розклад і руйнування старого, патріархального, усталеного, традиційного. Ставлення автора до цього явища, як бачимо, еволюціонує; 2) місце загострення індивідуальних, соціальних і міжнаціональних суперечностей та антагонізмів; 3) ворожість, агресію, нерідко й смертоносний чинник у ставленні до особистості; 4) фатум у долі героя.

4. *Самбір* виконує важливу сюжетно-композиційну функцію в оповіданнях «Микитичів дуб», «Історії моєї січкарні», «На дні», «Різуни», «Великий шум», «Не спитавши броду», а

5. *Тернопіль* – у творах «На дні», «Місія», «Чума», «Свинська конституція», «Між добрими людьми».

6. *Львів*. У мемуарному творі «У кузні» Франко зазначив: «Львів у моїй фантазії лежав десь у міфічній далечині» [2, т. 21, с. 184]. Та вже в «Петріях й Добущуках» натрапляємо на перший опис Львова [2, т. 14, с. 164]. Львів – місце ув'язнення персонажів: Івася Новітного з однойменного незавершеного роману, Владка й Начка Калиновичів («Лель і Полель»), Йоська Штерна («До світла!»), оповідача («В тюремнім шпиталі»). Львів, таким чином, потрапляє у русло кримінального сюжету й у коло пенітенціарних проблем.

Львів – також едукативний топос для Франкових персонажів. Михась – учень львівської духовної семінарії («Молода Русь»), а пан Маріан – студент Львівського університету («Звичайний чоловік»); тут навчаються також Хома з серцем і Хома без серця (однойменний твір).

У романі «Лель і Полель», повісті «Для домашнього огнища», оповіданні «Батьківщина», новелі «Син Остапа» основні події розгортаються у Львові. Власне, разом із цими творами у прозі Франка розквітає урбаністична тема. Місто постає у його описах зримо й пластично [Див. : 2, т. 17, с. 392, с. 396; т. 19, с. 69, с. 78]. Письменник психологізує міські описи, подає їх крізь сприйняття головного героя, екстраполюючи їх на драматичний внутрішній стан Начка Калиновича [2, т. 17, с. 448–449] чи Антона Ангаровича [2, т. 19, с. 78–81]. У Львові розгортаються заключні епізоди твору «Гриць і панич», серед них кульмінаційний, коли Гриць убиває панича Пшестшельського. У львівській кав'ярні Суберльової на розі Вірменської й Гродзїцьких («Батьківщина») сюжет щойно зав'язується.

7. *Відень*. Одна з сюжетних ліній роману «Борислав сміється» (лінія Ван Гехта) пов'язана з цим містом. Відень, як і Львів, є едукативним центром: тут навчалися граф Адольф та Ернест Киселевський («Лель і Полель»), доктор Темницький («Маніпулянтка»), Борис Граб (однойменне оповідання, «Не спитавши броду», «Дріада»). Рафалович гостру статтю надсилає до віденської газети, у Відні колись мешкав Вагман («Перехресні стежки»). У Відні Опанас Моримуха проводить чотири найщасливіші дні свого життя із Киценькою («Батьківщина»). Нарешті, із Відня до Львова прибуває «син Остапа» за спадком по батькові.

Окрім них, як самодостатні у сюжетно-композиційних структурах функціонують інші топоніми: *Долина*, *Велдіж*, *Суходіл* («Вугляр»); *Л.* (очевидно, *Лолін*) («Звичайний чоловік»); *Людвіківка* («Сам собі винен»); *Ластівки*, *Турка*, *Сколе*, *Підбуж* («Цигани»); *Сморже* (тепер *Сможже*), *Карлсдорф* («Ярмарок у Сморжу»). У гірському селі *Н.* на Бойківщині відбуваються основні події роману «Не спитавши броду», а також оповідань «На лоні природи», «Гава і Вовкун», «Геній», «Гершко Гольдмахер», які є сюжетно-композиційними сателітами цього роману. Власне, в селі *Н.* сходяться

життєві стежки родини Трацьких, Бориса Граба, Гава та Вовкуна. Борис Граб, герой однойменного твору, йде у світ широкий із села Д. коло *Добромиля*, навчається у *Лаврові*, а потім у Перемишлі, де відбуваються основні події оповідання «Борис Граб». Малий Гава шлях гешефтсмана починає у *Держичах* неподалік від Дрогобича, де ловить раків на продаж. Зі старим Фавелем торгує в Добромилі. У *Старому Місті* (тепер Старий Самбір), *Самборі*, *Стрию*, у *Сколе*, *Борині*, *Туриці*, *Комарниках* – скрізь буває Гава з «чіпцями», що їх заковує у Староміського («Гава»). Владко Калинович із Регіною їдуть до *Лютовиськ* у пошуках Шнайдера («Лель і Полель») – через *Перемишль*, *Хирів*, *Задвір'я* (*Zadwórze*), *Устрики*. У цьому гірському містечку й одружуються. Як бачимо, доволі яскраво вимальовується у творчості Франка *бойківський* топонімічний ряд.

Жаб'є – *Вижниця* – за таким маршрутом гонить дараби Черемошем Микола Кучеранюк («Терен у нозі»), а приблизно посередині шляху, в *Ясенові*, йому трапляється пригода з утопленим хлопцем. Удаючи, ніби йде до Коломиї, Юра Шикманюк («Як Юра Шикманюк брів Черемош») мандрує з *Косова* в бік на *Пустинь*, *Старий Косів*, *Монастириське*, через гори до рідного села з наміром убити шинкаря Мошка. Разом із названими топоніми *Красноїлля*, *Устеріки*, *Кути*, *Довгополе*, *Білоберезка* (два останні – з оповідання «*Гуцульський король*») утворюють *гуцульський* топонімічний ряд у прозі Франка. Є в ній і *подільська* топоніміка: *Товсте* в Медобірських горах, *Сатанів* («Лель і Полель»), *Збараж* («Свинська конституція»), *Скалат* («Панталаха»), *Зарванниця*, *Почаїв* («Чума»); *мазурська*: *Тарнів*, *Ступосян*, *Сянок*, *Ясло*, *Бардіїв* («Місія», «Гриць і панич»), *Кальварія*, *Бірча*, *Пацлава* («Різуни»). *Будапешт*, *Ниредьгаза*, *Мішкольц*, *Банат*, *Кіш Сольва*, *Саторалія-Уйгелі* становлять *угорський* топонімічний ряд оповідання «*Чиста раса*». Крім того, повстання 1848 р., що відбувається в Угорщині, має важливий вплив на розвиток сюжету повістки «Гриць і панич».

Хоча основні події повісті «Для домашнього огнища» розгортаються у Львові (текст цього твору – типовий львівський текст, із детальним описом вулиць, із колоритом міста, його «фізіономією»), волею автора сюжетні лінії персонажів пересікаються

далеко поза його межами. Так, капітан Антон Ангарович повертається до рідних пенатів з *Боснії*, де відзначився при здобутті *Сараєва*. У боснійському ж *Мостарі* йому довелося зустрітися з бароном Рейхлінгеном, котрий у незакінченій розмові натякнув на рід занять його дружини. Анелю та Юлію Шаблінську сильно стривожила телеграма від Штернберга, надіслана їм із *Філіпополя*. З якихось причин він змушений був залишити *Константинополь* і незабаром був арештований у *Будапешті*. Анеля, виношуючи план втечі зі Львова, мріє оселитися у *Вадовицях* (очевидно, йдеться про *Wadowice Górne* Підкарпатського воєводства Польщі). Так із натяків, недомовленостей за допомогою образів-топонімів створюється в повісті аура таємничості, яка, зрештою, розсіюється завдяки випадковим і не випадковим зустрічам персонажів. Старий Гуртер, дідусь Анелі, мешкав у *Кракові*, але волею долі опинився на львівській вулиці, де випадково зустрів Ангаровича й підтвердив усі сумніви, що посіялися в душі останнього. Нарешті, для опізнання Анелі поліція спроваджує до Львова дівчат-повій з *Александрії* (в Єгипті) та Константинополя.

Уява Олі, збуджена музикою, малює *Швейцарію*, зокрема *Фірвальштадське озеро*, де Вільгельм Телль рятує утікача і присягає на вірність Вітчизні («Вільгельм Телль»). Власник *Торок* граф Торський («Основи суспільності») по одруженні з Олімпією під час шлюбної подорожі половину її посагу програв у *Монако*. Детально виписаний і маршрут втечі Шварца й Шнадельського («Перехресні стежки»): через Перемишль, Краків, Берлін, *Бремергафен* Шварцові таки вдалося дістатися «за море», в *Америку*. Хворого Шнадельського компаньйон змушений був залишити в Берліні, де того й схопила поліція. У Кракові навчався, а в *Римі* працював патер Гаудентій; там само на аудієнцію до Папи з'явилася делегація під проводом Яна Франковського і просила заступництва за землі *Підляшшя* (Підлясся) («Місія»). Австрійський *Тіроль* вважався місцем карної висилки монахів, а *Шнільбергом* і *Куфштайном* (в'язницями особливо суворого режиму) лякає Броніслава ксьондз-капуцин («Різуни»). У містечку *Сморгонь* (теперішня Білорусія) розташована Сморгонська академія (однойменний твір).

Львівський самітник Хома («Сойчине крило») несподівано для себе самого отримав листа із *Порт-Артура* (тепер місто Льюйшунь у Китаї, порт на узбережжі Жовтого моря. За російсько-китайською конвенцією 1898 р. передане в оренду Росії і перетворене царським урядом на військово-морську фортецю. Під час російсько-японської війни 1904–1905 рр. фортеця була ареною запеклих боїв). Тут, на краю світу, по трирічних мандрах опинилася Маня, необачно випурхнувши із батькової лісничівки в котромусь закутку східної Галичини. У компанії Генрися вирушила до Кракова, де той буцімто мав родичів. Натомість потрапила в злочинське угруповання на чолі з Зигмунтом, яке й перебралось до *Варшави*. Після невдалих спроб самогубства вона, приваблива жінка й приманка для грошовитих, брала участь у злочинському турне спершу по польських містах (*Лодзь, Домброва, Радом*), а потім у «турі» по Російській імперії. У *Дорпаті* (Дерпті, тепер естонське *Тарту*) арештовано Генрися, якого Мані довелося визволяти ціною власного тіла, в *Одесі* той пропав назавжди, а в *Нижньому Новгороді* схоплено й Зигмунта.

По дорозі до *Москви* Маня знайомиться з Володимиром Семеновичем (Володею) й їде з ним до *Іркутська*. Тут потрапляє до рук Никанора Ферапонтовича Светлова, золотопромисловця із тувльських купців, котрий має кільканадцять заводів понад *Байкалом*, де тримає, як переповідають, цілі гареми наложниць. Неподалік від *Красноярска* Светлова вбиває зграя Зигмунта. У стані повної резигнації Маня їде на війну з Китаєм і так, пройшовши всю «Сибір неісходиму», опиняється в Порт-Артурі, звідки повертається до коханого.

Граф Ошустовський, персонаж повісті «Великий шум», чоловік Жені, виїздить на розваги до *Парижа*, а у *Венеції* знаходить смерть у морських хвилях від руки гондольєра, що його підкупила Женя. Слід зауважити, що Італія (і Венеція зокрема) особливо екзотичною для галичан не була: багато з них брали участь у австро-італо-французькій війні 1859 р. і розповідали про свої пригоди. Серед них є й Франкові персонажі: дід Панько («На дні»), який втратив ногу в «Ниталії»; Гучинський («У столярні»), котрий «знав оповідати про Венецію» [2, т. 21, с. 172]; Гаврило Олефір («Великий шум»), що побачив трохи світу й любив вести

мову про *Відень, Венецію, Коложвар, Арад* (в Угорщині), *Прагу*. Як бачимо, від 1890-х років художня топоніміка І. Франка перестає бути виключно автопсивною: у ній з'являються такі нові для української літератури топоніми, як Мостар, Дерпт, Красноярськ, Порт-Артур, Монако, Александрія та ін.

У повісті «Захар Беркут» ідеться про події XIII ст., отже, історична топоніміка цього твору покликана достовірно передати колорит епохи. Епіцентром подій виступає село *Тухля*, де громадою керує мудрий Захар Беркут. Однак у повісті згадується *Скит* (причому, як зазначив Франко, не Манявський): там Захар навчався лікарської справи у старця Акинтія, який, своєю чергою, довго перебував на *Афонській горі*. Від нього наслухався розповідей «про громадські порядки в північній Русі, в *Новгороді, Пскові*, про добробут і розцвіт тамошніх людей, і все те запалювало його гарячу душу до бажання – віддати ціле своє життя на поправу й скріплення добрих громадських порядків у своїй рідній Тухольщині» [2, т. 16, с. 41]. Стисло описується мандрівка Захара – він був у *Галичі* (звідти, до речі, й Тугар Вовк), *Києві*. Кілька разів у повісті зринають *Калка*, наддонські стеги, де відбулася відома битва русичів із монголами. Був там і Тугар Вовк, який зрадив русичів, про що свідчить Митько Вояк на громадському суді. На момент розповіді монгольська орда вже знищила *Київ, Канів, Переяслав*, вже підступає до Тухлі, їхні шатра видніються вже поблизу *Синевідська* (тепер Верхнє Синьовидне на Львівщині).

Цикл «Староруські оповідання» веде мову про події, що трапляються у XIII столітті на різних континентах: у Європі (*Київ, Греція*), в Азії (*Половецька земля*), Африці (*Єгипет, Тебаїда, Александрія*).

Не завжди топонім, де відбуваються події, конкретизований. Автор не вказує, наприклад, місця дії в образку «Лесишина челядь»; в оповіданні «Два приятелі» є згадка наратора про «наше село над самим Дністром, та ще й на рівнині» [2, т. 14, с. 265]. Не названо місце подій оповідання «Ліси і пасовиська», а сюжет роману «Перехресні стежки» розгортається в «однім із найбільших провінціональних міст» [2, т. 20, с. 173].

Як бачимо, топонімічний сегмент Франкової прози покриває широкі географічні простори, виходить далеко поза межі

Галичини. Прикметно, що монотопонімних творів у Франка небагато. У структурі ж політопонімних текстів образи-топоніми виконують найрізноманітніші функції, вступають між собою в різнотипні зв'язки. Переважна більшість художніх топонімів має автопсивне (мімезійне) походження, однак нестримний творчий дух письменника відкривав незнані для української літератури Дерпт і Порт-Артур, Венецію й Монако, Александрію та Новгород. Імагографічна царина творчості І. Франка потребує ще ґрунтовних студій.

Список літератури

1. Гузар З. П. До питання про локальний колорит у прозі І. Франка (Борислав і Дрогобич у двох редакціях повісті «*Voas constrictor*») // Укр. літературознавство. – Львів, 1972. – Вип. 17. – С. 106–111.
2. Франко І. Зібрання творів: У 50 томах. – К., 1976–1986.